

Heeft het Sonneratshoen bijgedragen aan huishoerassen?

Aanvankelijk beschouwde men het Sonneratshoen als de stamouder van onze tamme kippenrassen. In de loop van de tijd is men echter steeds meer tot de conclusie gekomen dat de bijdrage van het Sonneratshoen beperkt was. Uit recent onderzoek blijkt dat deze bijdrage zelfs vrijwel afwezig is.

Groninger meeuwen en Twentse grijzen op het fokcentrum Herinckhave stammen niet af van het Sonneratshoen

H. F. Cnossen

Ik ken het Sonneratshoen (*Gallus sonneratii* Temminck 1813) sinds 1972 uit eigen waarneming. In die tijd deed ik aan de universiteit van Groningen onderzoek naar het gedrag van de Honduraskalkoen. Vlak bij de kalkoenen was een trio Sonneratshoenders gehuisvest. Deze wilde hoendersoort is in 1781 door de Fransman Sonnerat in India ontdekt. C. J. Temminck heeft deze soort vernoemd naar zijn ontdekker. Het was de eerste kippensoort die men ooit in het wild had gezien. Aanvankelijk waren verschillende onderzoekers, onder wie Darwin, dan ook van mening dat men hiermee de voorouder van al onze tamme huishoerassen (*Gallus domesticus*) in handen had. In 1972 werd deze theorie nog door mevrouw Banning-Vogelpoel uitgedragen. Deze theorie werd echter door Temminck al in zijn boek uit 1813 'Histoire naturelle generale des pigeons et des gallinaces' (vol. 3, Amsterdam) verworpen. Deze laatste schrijver was van mening dat het Bankivahoen of rode kamhoen de voorouder van de tamme rassen was.

Bonus

Kruisingen tussen Sonneratshoenders en Bankivahoenders leveren vruchtbare nakomelingen op. De biologie spreekt echter pas van verschillende soorten als paring tussen leden van beide soorten geen of geen vruchtbare nakomelingen oplevert. Biologisch gezien zijn het Sonneratshoen en het Bankivahoen dus slechts ondersoorten. Volgens Van Wulfften Palthe (1992) zouden er van het Sonneratshoen twee ondersoorten bestaan. Dit zou men dus variëteiten moeten noemen i.p.v. ondersoorten. Hetzelfde geldt voor de vijf ondersoorten die men bij het Bankivahoen onderscheidt. In de rest van dit artikel zal ik mij echter bij de gangbare praktijk aansluiten en het Sonneratshoen en Bankivahoen aparte soorten, met ondersoorten, noemen. Van Wijk en Van der Sijs (2001) waren overigens van mening dat er geen ondersoorten van het Sonneratshoen bestaan.

Volgens Vriends en Douma komt het Sonneratshoen vooral voor op Sri Lanka, het

vroegere Ceylon. Dit is onjuist. Deze soort leeft in Zuid- West- en Midden-India, volgens Ali (1977) ten noorden van de lijn van de berg Abu tot aan de monding van de Godavari-rivier. Het Sonneratshoen houdt zich op in wouden en bamboebossen met op de droge plaatsen hoog gras en struiken. Dit gebied behoort ook tot het verspreidingsgebied van een ondersoort van het Bankivahoen (*Gallus gallus murghi*, Linnaeus). Beide soorten hebben zich echter aan aparte gebieden aangepast. Het Sonneratshoen leeft in de hoger gelegen delen en de Bankiva in de lagere delen.

Kruislingen zijn meestal slechter dan hun vader aangepast aan het leefgebied van hun vader en slechter dan hun moeder aan het leefgebied van hun moeder. Alleen in de zeldzame gevallen zijn kruislingen beter aangepast aan het leefgebied van een oudersoort, of aan de leefgebieden van beide oudersoorten. Hun nakomelingen zullen, in dat geval, deze oudersoort(en) verdringen.

Noch bij het Bankiva- noch bij het Sonneratshoen is dit echter gebeurd. Sonneratshoenders die een voorkeur hebben voor het uiterlijk en gedrag van Sonneratshoenders krijgen dus beter aan hun eigen woongebied aangepaste jongen. Hetzelfde geldt voor Bankivahoenders met een voorkeur voor Bankivahoenders. Hennen moeten meer in hun kuikens investeren dan hanen (eieren leggen, uitbroeden, kuikens grootbrengen). Voor hen heeft een vergissing in de soort van de partner dan ook grotere consequenties dan voor hanen. Als een dergelijke vergissing voor een haan maar niet ten koste van zijn paringen met soortgenoten gaat dan is er niets aan de hand. Deze bonus voor hennen bevordert het ontstaan van verschillen in de voorkeuren voor hanen bij Sonneratshoenders en Bankivahoenders. Hoe meer hun hanen immers van elkaar zijn gaan verschillen, hoe kleiner de kans op vergissingen door de hennen.

Angstaanjagende kreten

De Bankivahaan ziet eruit als een patrijkskleurig boerenkipje. Het type van het Sonneratshoen

lijkt op dat van de Bankiva. De kleur wijkt echter nogal af. Men noemt het Sonneratshoen wel het grijze kamhoen omdat het verenpak minder bruin en meer grijs is dan van de andere wilde kippensoorten. Vooral het halsbehang van de Sonneratshaan is opvallend. Hals- en zadelveren zijn aan ieder einde voorzien van een aantal hoornachtige schildjes, deels wit deels oranjeachtig getint. Deze hanenhalsveren worden bij de forellenvisserij gebruikt. Om deze reden worden er in India nog steeds wilde Sonneratshanen gevangen. Dergelijke veren komt men bij geen enkel tam huishoensras tegen. Bij de Sonneratshen zijn deze schildjes ook geheel afwezig. Deze hen lijkt op de bankivahen maar wijkt ervan af door een witte borst met zwarte veerzoming.

Het kraaien van de Sonneratshaan bestaat uit een viertal hoge tonen en eindigt abrupt. Volgens Schmidt is de toon wat hoger en de klank wat schriller dan bij de Bankiva. In het Engels wordt het gekraai van de Sonneratshaan door Ali (1977) omschreven als kuk-kaya-kaya-kuk. Van der Mark (1982) omschrijft dit gekraai in het Nederlands als: koek-cia-caia-clkum. Volgens Lombardy (1983) kraaien de hanen niet maar stoten ze soms angstaanjagende kreten uit.

Ondanks deze soortbarrières in uiterlijk en gedrag heeft men in de grensgebieden in de vrije natuur wel mengvormingen tussen beide wilde hoenderondersoorten gevonden. De mens heeft de gedomesticeerde nazaten van het Bankivahoen overal mee naartoe genomen, ook naar gebieden waar Sonneratshoenders in de vrije natuur leven. Men mag verwachten dat in dergelijke gebieden vrij rondlopende Bankivahennetjes wel eens door een Sonneratshaan bevrucht zullen worden, net zoals in onze gebieden vrijlopende kippen wel eens door een bosfazanthaan worden bevrucht. Het zou best kunnen dat de plaatselijke bevolking dergelijke kruisingen zelfs probeerde uit te lokken daar hanen uit de kruising van een gedomesticeerde hen en Sonneratshaan bekendstaan als uitstekende vechters.

Van der Mark schreef in 1982 al dat het Sonneratshoen in Nederland goed betaalbaar is. Sindsdien zullen ze alleen maar goedkoper geworden zijn. Ook in Nederland zullen dus

wel kruisingen tussen huishoens- en Sonneratshoen aanwezig zijn. Van Gink heeft een afbeelding gemaakt met kruisingen van een gedomesticeerde hen en een Sonneratshaan. Deze tekening is gereproduceerd in Van Wulfften Palthe (1992, p. 25).

Slot

Uit genetisch onderzoek is gebleken dat het Bankivahoen inderdaad de voorouder is van onze kippenrassen. Men heeft lang aangenomen dat de zilverfactor in gedomesticeerde rassen wel afkomstig was van het Sonneratshoen. De zilverfactor bleek bij gedomesticeerde rassen echter op een andere genetische basis te berusten dan bij het Sonneratshoen. Uit recent genetisch onderzoek is ook duidelijk geworden dat het Sonneratshoen slechts een minimale bijdrage heeft geleverd aan onze tamme hoenderassen. ●

Literatuur

- Ali, S. 1977. The Book of Indian Birds. Bombay Natural History Society. India: Bombay. Tiende druk (eerste druk 1941).
- Banning-Vogelpeel, A.C. 1972. Hoenders en dwerghoenders. Wageningen: L.J. Veen.
- Geldof, W. 1985. Wel verhip zei de kip. Utrecht/Antwerpen: Het Spectrum.
- Lombardy, W. 1983. Hoenders van de wereld. Best: Zuid boekproducties.
- Mark, R.R.P. van der, 1982. Wilde kamhoenders, oerouders van onze kippen. Avicultura, 96, 12, pp.: 40-42.
- Vriens, T. en R. Douma. 1977. Prisma kippenboek. Utrecht/Antwerpen: Het Spectrum.
- Wijk, N van en K. van der Sijs. (2001) Siervogels. Baarn: Tirion.
- Wulfften Palthe, A.W. van (1992) C.S. Th. Van Gink's poultry Paintings. Beekbergen, The Netherlands: Dutch Branch of the World's Poultry Science Association.

Landgeiten

SBB Peel en Maas 'Mariapeel'
dhr. M. Carree, Moostdijk 26, 6035 RB Ospel-Nederweert, 0495-641695
De Lindeborg fam. J. de Heer, Carolieweg 17, 9365 TC Niebert, 0594-631426
Vredenheim dhr. H. Hoiting en A. van Hemmen, Vredenheim 8, 9445 XH Vredenheim, 0592-501329/501600
SBB Langelo-Veenhuizen dhr. H. Warners, Oosterweg 4, 9333 PL Langelo, 0592-613281

Pluimvee

PTC+ (Krombek-witborst/spreeuwkopeenden, Hyacintduiven) dhr. G. Noordhuis, Wesselseweg 32, 3771 PC Barneveld, 0342-406500
Herinckhave (Twentse Landgans) dhr. E. de Poel, Herinckhaveweg 2, 7666 LK Fleringen, *Kinderboerderij 'De Kooi'* (Hoenders, Hyacintduiven) dhr. C. M. van der Sman, Maeterlinckweg 85, 3076 GA Rotterdam, 010-4327921
Kinderboerderij 'de Wilgenhof' (Nederlandse Hoenderassen) dhr. H. Verschoor, Ringdijk 76, 3054 KV Rotterdam, 010-4223977
Neerhof 't Chaams Hoen (Chaams hoen) dhr. A. Taks, Stuivenzandseweg 47, 4882 NG Zundert, 076-5971787

Paarden

De Tikkeler (Gelders Paard) dhr. G. Hekkert en mw. R. Hekkert, Elshofweg 8, 8131 RS Wijhe, 0575-561682
Ladyhoeve (Gelders Paard) fam. Romviel, Reekstraat 22, 6641 KK Beuningen, 024-6772512
Boukemaheerd (Groninger Paard) dhr. S. Buikema, Maarweg 85, 9981 TA Uithuizen, 0595 431373

Runderen

Brandroed
Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten 'De Groote Modderkolk' dhr. A. Klomp, Vrijenbergweg 24, 7371 AA Loenen (Gld.), 06-54985335
Lakenvelders
Informatieboerderij 'Zorgvrij' dhr. C. Hoek Spaans, Genieweg 50, 1981 LN Velsen-Zuid, 023-5202828
dhr. G. Bos, De Rietschans 7, 1231 MH Loosdrecht
Het Lotter dhr. H. R. Wessels Boer, Elimmerweg 2, 7777 SB Schuinesloot, 0523-683746
Oosting Natuur- en Landschapsbeheer B.V 'De Ruiten A' dhr. A. Oosting, Wollinghuizerweg 85, 9541 VA Vlagtwedde, 0599-648343
Stichting Zorgboerderij de Mare fam. Houwing-Leerink, Westeind 1, 9337 TA Westervelde, 0592-612747

De Wouterstee (en Groninger Blaarkop) mts. Oosthoek-Groen, Gemeenlandsdijk Z55, 3216 AH Abbenbroek, 0181-664257

Schapen

Drentse heideschapen
Schaapskudde 'Balloërveld' dhr. A. Koopman, Postbus 26, 9450 AA Rolde, 0592-243760
Vrienden van Heidesteinschapen dhr. C. Dorresteyn, Postbus 448, 3700 AK Zeist, 030-2205555
Kempische heideschapen
St. Kempisch Heideschaap 'Strabrechtse Heide' Mw. A. Groenveld, Ranger 5, 5591 PT Heeze, 040-2240444
De Grazerie dhr. E. Verstappen en mw. L. Liebenberg, Karlingerweg 9, 5406 VR Uden, 0412-610202
Mergellandschapen
SBB 'Het Gerendal' dhr. van der Heuvel, Gerendal 7, 6305 PA Schin op Geul, 043-4592469
Het Limburgs Landschap 'Bemelerberg' mw. N. Cordewener, Kruisstraat 10 B, 6301 PC IJzeren-Sibbe, 043-6090051
Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten 'Sint Pietersberg' dhr. H. Suilen, Uilenweg 16, 6006 SK Weert, 06-54295177
Schoonebeeker heideschapen
St. Het Drentse Landschap 'Hijkerfeld' dhr. F. J. Heuker, Postbus 83, 9400 AB Assen, 0592-313552
Stichting Schaapskudde Westerbork mw. A. van Nieukerken, Beilerstraat 19, 9413 GA Westerbork, 0593-332904
Veluwe heideschapen
Landschap Overijssel 'Wierdenseveld' dhr. M. W. Volkers, Poppenallee 39, 7722 KW Dalfsen, 06-20600423
Landschap Overijssel 'Lemelerberg' dhr. T. Heuver, Dalmskotterweg 3, 8147 RC Giethmen, 0572-331405
Bosw. Ugchelen-Hoenderloo dhr. Elbertsen en H. Brink, Hoog Buurlo 5, 7346 AV Hoog Soeren, 055-5191427
St. Edese Schaapskudde dhr. E. Passchier, Laan van Kernhem 153, 6718 HR Ede, 0318-561430
St. Rhedense Schaapskudde mw. M. Otten, Postbus 14, 6990 AA Rheden, 026-4952908
St. Schaapskudde Epe-Heerde dhr. O. F. Lourens, Vosbergerweg 42, 8181 JJ Heerde, 0578-6972717

Erkende educatieve centra
Milieu Educatief Centrum Breda 'Wolfselaar' dhr. R. Oosterhof, Wolfslaardreef 95, 4834 SN Breda, 076-5294459
Huifkarcentrum 'Bergh' (Groninger paarden) dhr. T. C. M. Aaldering, Schapenweg 35, 7038 BV Zeddam, 0314-651787